

АҲМАД АЪЗАМ

НАВҚИРОН ЁМҒИР

Китобим мени қандай яратган бўлса, мен ҳам китобимни шундай яратдим.

Монтень

1. Йўлдаги шеър

Ҳеч бир истеъдод дунёга тайёр ҳолда келмайди, бирданига шаклланмайди.

Ҳеч қачон уни тайёр Сўз кутиб турмайди.

Ҳаммаси меҳнат билан, ижодкорнинг бор тириклиги — изланиш, ҳар қандай камолот — изланиш давомидаги пиллапоя, навбатдаги янгилиниш учун майдон, холос. Фақат меҳнатгина ижодкорни юксалтира боради, унинг бир жойда тўхташига изн бермайди.

Бу, албатта маълум ҳақиқат, аммо ҳар бир ижодкорнинг фаолиятида ўзгача, бошқаларникига ўхшамас тарзда воқе бўлади.

Дейлик, Муҳаммад Солиҳнинг шеър яратиши Усмон Азимовнинг иш усулидан, Шавкат Раҳмоннинг ижодий меҳнати Муҳаммад Раҳмоннинг изланишларидан катта фарқ қилади. Худди шунингдек, Хуршид Давроннинг шеър йўлидаги заҳматлари бошқа шоирларникига ўхшамайди.

Хуршиднинг «Қадрдон қуёш» деган илк тўплами босилиб чиққан пайтлари — шеър ривожланаётган, янги истеъдодлар бўй кўрсатаётган паллада, Усмон Азимовнинг «Инсонни тушуниш», Муҳаммад Солиҳнинг «Бешинчи фасл», Шавкат Раҳмоннинг «Рагин лаҳзалар» деган биринчи китоблари қаторида кенг китобхонларнинг илиқ муноса-

батига сазовор бўлди, шеърятимизга тоза-масъум, беғубор кайфиятлар шоири кириб келаётганини кўрсатди.

Ҳозиргача Хуршид Давроннинг «Шаҳардаги олма дарахти», «Тунги боғлар», «Учиб бораман қушлар билан», «Тўмариснинг кўзлари» каби тўпламлари босилиб чиқди. Бу тўпламлар, агар уларга йиллар тартибида қарайдиган бўлсак, шоирнинг ўзига хос изланиш босқичларидан ўтиб келаётганлиги, ҳануз поэтик ифода, шакл, маъно ва оҳангларнинг машаққатли йўлларида давом этаётганлиги аён бўлади.

Унинг кейинги йилларда яратилган асарлари билан қиёслаганда, илк шеърларидаги талай камчиликлар, шаклланаётган маҳоратнинг нўноқ излари кўзга ташланиб қоладики, бу ҳақда тўхталиш унинг ижодий ўсишини, бугунги савиясини бир қадар ойдинлаштиради, деб ўйлайман...

Хуршид Давроннинг илк шеърларида сатрлар моддийлашмас эди; ялпизнинг ҳиди бўлса-да, ўзи сезилмас, қандайдир умумий ялпиз эди; оппоқ дунё, мовий болалик, мовий осмонлар ғира-шира кўринарди-ю, кўзга аниқ ташланмасди. Қандайдир эзгуликка талпинувчан, табиатнинг сахий ва тоза бағрини қўмсовчи, инсоний муҳаббатнинг тирик туйғуларига ташна руҳ бор эди, лекин бу руҳ бошқа, нафас бошқа чиқарди; руҳ баландроқ, сўз сактароқ эди. Хуршид бу руҳни, тоза кечинмаларни қоғозга туширганда энг зарур, керакли чизгиларни топгунча бир неча «кўчаларга бош суқиб чиқарди». Шу сабабли баъзан қисқагина шеърларида ҳам ифода чўзиқлиги пайдо бўларди.

Мисолларга қарайлик:

Сайхонликнинг хилват четида
Майсаларга кўмилиб олиб,
Яшайман ўтлар ичида
Мен ҳам яшил оддий ўт каби,—

яхшигина кайфият, кишини форигланишга чорлайдиган хуш туйғу. Бу туйғу кейинги бандда аниқроқ манзарага айланади, образли тусга киради:

Тун чўкади бағримга секин,
Ой чўмилар—сочлари тўзгин,
Меҳмон бўлиб келади шамол
Ялпиз ҳидин босиб бағрига,—

тиниқ, лекин шоир шеърхонга ҳадя этмоқчи бўлган шу кайфиятни изоҳлашга, тушунтириб беришга киришади:

О, ўша он истайман жуда,
Майсаларга қўйиб бошимни,
Мангу яшай ўтлар ичида
Ялпизлар ҳидига кўмилиб.

Оқибатда, шоир чорлаётган манзил ўша ўзимиз билган хилват гўша бўлиб чиқади: хитоб — «О, ўша он истайман жуда»ни айтмасак, бошда айтилган ният очилмайди, яқунда оддий такрор бўлиб қолади. Таққосланг: «Яшайман ўтлар ичида» — «Мангу яшай ўтлар ичида» — олдингиси, биринчи банддаги мазмун чуқурроқ, ҳар ҳолда, шу ҳолатнинг давомийлигини, туйғуларнинг ҳаракатини англатади; яқундаги сатр эса, унга истак-ҳаяжон аралашганига қарамай, ҳиссий кўлами жиҳатидан буни қайтаради, холос.

Айни шу шеърга солиштирганда: «Юрагимни яширганман. Йўқдир овозим. Ҳайиқма, Қўрқма, севгилим. Қўрқмагил бу ҳайрон кўзлардан. Сен — сирли капалак Ногоҳ келиб қўлимга қўнган. Қимир этмай, Қимир этмай турибман чўчиб, Сукут сақлаб термуламан, Қуйлай олмайман. Ҳар шарпадан мени ташлаб кетарсан учиб» шеърида, гарчи, яна ўшандай изоҳга мойиллик («Қимир этмай, Қимир этмай турибман чўчиб. Сукут сақлаб термуламан, Қуйлаб олмайман» сатрлари, менингча, кераксиз тафсилот) сезилиб турса-да, поэтик фикр ва ҳолатнинг изчиллиги, яхлитлигига интилиш кўзга ташланиб туради.

Хуршиднинг «Дарёларни кўрмоқ мумкин биргалашиб...» деб бошланадиган шеъридаги иккинчи банд шундай:

Оломонга қўшилганча сафсар гулга,
Круиффга, Тиёншонга тиккин кўзинг.
Бироқ қабо ечаётган шўх аёлни
Кузат юрак, ҳайрат билан ёлғиз ўзинг.

Нега? Футболчи Круиффни истисно қилсак (ростдан ҳам, уни ўйинда, оломон билан кўриш керак), сафсар гулни, Тиёншонни ҳам ёлғиз ўзимиз кузатсак-чи? Қабо ечаётган аёл шўх — ҳайрат ва юракка кўп ҳам изн беравермайди. Аёлга ёлғиз бир кишининг қараши кераклигини таъкидлаш учун бошқаларига кўплашиб қараш мумкинлигини мисол келтириш кутилган натижа бермайди, чунки «дарёларга», «қора тунга», «Ботаётган сўлғин кунга» бирлашиб қараса ҳам, ёлғиз қараса ҳам бўлаверади-ку, деган эътироз туғилади. Шеър бундай саволлар уйғотмаслиги, у шоир айт-

ганига шубҳа қолдирмаслиги лозим. Аслини олганда, шеърдаги умумфикр яхши, лекин поэтик талқин заиф. Шеър, рангтавирнинг график эскизидек, қалб манзарасини аниқ тикламай, унга ҳар хил ишоралар беради, холос.

Яна бир шеърни кўрайлик:

«Самарқандда ўрик гуллади,
Майса босди отам қабрини...»—

кишининг гидрокига зидликка қурилган туйғу инади: ўрик гуллаши тириклик, қабрни майса босиши — заволнинг муқаррарлиги бўлиб туюлади.

Мен мактубни тўйиб ҳидладим,
Мен изладим баҳор атрини.—

сатрлари кечинмаларни тамомила ўзгача, олдинги икки сатрга боғланмаган ўзанга солади. «Майса босди отам қабрини» сатридаги сокин фожий туйғу боғланишсиз, муаллақ қолади: «Мен мактубни тўйиб ҳидладим» дейилгач, эътибордан тушади. Айниқса, буларнинг давомидаги икки сатр бу муаллақликни янада кучайтиради:

«... Самарқандда гул қулф уради,
Гуллар қўйдик отам қабрига»,—

чунки мазкур сатрлардаги туйғуларнинг қутблари ўзаро мантиқий боғланади (гуллар — қабр), қабрни босган майсаларни кераксизга чиқаради. Лекин «Синглим мактуби» деб аталган мазкур саккизликнинг якуни ўзигача мавжуд ботиний нуқсонларни «яширади» ва шу билан бир қадар кўнгилга яқин келади:

«Келинойим кўзи ёриди,
Сиз жиялик бўлдингиз, ака».

Яна бир жиҳати ҳам борки, мазкур шеър бизда янги кечинма уйғотмайди, балки ўзимиздаги уйғотишга тайёр поэтик кўникма-туйғуларни жонлантиради. Дастлабки шеърларида Хуршиднинг шу тарзда кўпроқ шеърхоннинг малакасига, шеърхон кўниккан мотивларга такрор-такрор мурожаат этиши (масалан, ялпиз, оқ ранглар ва уларга боғлиқ туйғулар таҳлили) шундан келиб чиқади. Бироқ айтилган пайтда у янги шеър ҳам ахтарарди, ўз навбатида янги шеърхонини ҳам (шу ўринда бир нарсани таъкидлаб ўтиш керак: шеърхон, китобхонлар оммаси доим бир хил қарашларга эга бўлган, шоир учун тайёр аудитория эмас, ҳар бир шоир, унинг савияси қандайлигидан қатъий назар, ўз шеърхонини яратади). Бу эса Хуршид учун янада машаққатлироқ изланиш бўлиб, янги йўлдаги нуқсонлар ҳам нотаниш эди, уларнинг нуқсон эканлиги ўз вақтида билинавермасди.

«Дераза — бешафқат чегара, — Парчагина осмон кўринур. Дераза, кўксимда сен яра. Дераза — қора тун, ойдин нур» сатрларидаги янги ташбеҳлар тадрижга, аниқлигига эътибор қилайлик.

Дераза — чегара, дераза — яра, дераза — қора тун, ойдин нур — бу тимсоллар суратланмайди, улар идрокка эмас, фақат фикрга қурилган. Деразанинг чегаралиги умумий: агар кўриниш шаклида деб ўйласак, у чегара бўлмайди, чунки чегара билан деразанинг тўрт томонлама тўсилган фазовий жойлашиши ўртасида боғланиш йўқ. Шунинг учун ҳам биз уни фақат қаҳрамонимизни ташқаридаги оламдан ажратиб турган тўсиқ сифатида англаймиз, кейинги тимсолларни ҳам манзара-

ташбеҳ сифатида эмас, умумий кўриниш тарзида истисно билан қабул қиламиз: «чегара»га «яра» боғланмайди.

Энди шеър давомидаги бандда манзаранинг «геометрик» ўлчамлари қандай ўзгарганини кўрайлик: «Дераза қанотин қайирсанг (яхши сатр: кўп ишлатиладиган «дераза қаноти» «қайрилганда» бўлакча бир ифода касб этади). Қалбимни қуршаса доира, Бир парча умиддан айирсанг, Мен кимга ишонай ҳамшира!» Яъни дераза чегара, дераза — яра энди доирага айланиб, олдинги тимсолларга қовушмайди.

Ҳар қалай, бу банддаги «бир парча умид» юқоридаги «парчагина осмон»га боғланиши ва шеърнинг учинчи банди зоҳирий ташбеҳлардан холилиги билан кечирмани бир қадар ойдинлаштиради:

Дераза эртақлар сўйлайди,
Гоҳи ой кўринур, гоҳ қуёш.
Ялпизлар ҳидини бўйлайди,
Кўзимдан тирқираб оқар ёш.

Охирги банддаги шу фикр, шу ҳаяжон давом этгани ҳолда ташбеҳлар мантиқи яна ўзгаради: «Кўзимни кесади чегара, Парчагина осмон — кўк ларза. Тунлари осилар киприкка Томчига айланган дераза...»

Кўриниб турибдики, дераза тимсоллари айрим-айрим олганда топилдиқ, диққатни тортади. Деразанинг киприкдаги томчида — кўзёшда акс этиши, масалан, қаҳрамонимизнинг кўнгил ҳолатини тиниқ тасвирлайди. Аммо ҳамма тимсолларни биргалиқда олиб, уларни изчил бир тартибга солишга ҳаракат

қилсак, манзаранинг аниқ тарҳини тикламоқчи бўлсак, уларнинг бир силсилага уюшмаслигига амин бўламиз.

Шуниси характерлики, бундай нуқсонлар нўноқликдан эмас, кўпроқ янгича ифодада тажриба йўқлигидан, шоирнинг ўзи топган, ҳали ўзига ҳам унча таниш бўлмаган нарсаларга мос сўз ахтариб қийналишидан келиб чиқади. (Шунинг учун ҳам мен бу мисолларни Хуршиднинг олдинги шеърларидаги бўш ифода, ибораларни таъкидлаш учун эмас, балки поэтик мушоҳадасининг қандай шакланганини, бир қадар бўлса-да, конкретроқ кўрсатиш учун келтиряпман.)

Бу изланишлар ўша вақтлардаёқ тез-тез яхши самаралар ҳам бера бошлаган эди: «Эшик очилади, Дайди ит каби Орқага чекин нар ним қоронғилик... Бир эркак чиқади кўчага эснаб, Гўдак йиғисини яширар эшик». Ёки: «Қорнинг ҳиди келар... Ора-оралаб Шикаста оломон қирга ўрмалар — Узоқдаги толни қоралаб, Елкаларда тобут. Қорнинг ҳиди келар...» Бундай манзаралар тасвирида Хуршиднинг мўйқалами аниқроқ, дадилроқ ҳаракатланади, руҳий ҳолатни тўлиқроқ тиклайди.

2.Балоғат машаққатлари

Шоир учун мутлоқ камолот бўлмаганидек, унинг ўз йўли, ўз овозини топиши — балоғат палласи ҳам муайян бир давр, муайян босқич билан чегараланмайди. Балоғат — катта йўлнинг ибтидоси, бошланиши.

Хуршид Давроннинг тўпламларини қайта кўздан кечирган киши унинг айниқса шу балоғат палласи хийла машаққатли кечгани-

ни билиб олади. Унинг тажрибаларида ўзига хос тоза самимияти билан бир қаторда Ойбекка, япон, испан, француз шеърлятига, кейинги авлоддан Рауф Парфига руҳий эргашиш ҳам сезилиб турар эди. Унинг шоир сифатида оёққа туриб олишида Муҳаммад Солиҳ, Усмон Азимов, Шавкат Раҳмон, Муҳаммад Раҳмон, Шукур Қурбонов, Азим Суюн каби шеърлятимизга бир даврда кириб келган, янгича нафас олишга интилган тенгқурлар ўртасидаги доимий ижодий мусобақанинг мадади катта бўлди.

Биз кўпинча бир ижодкорнинг шаклланиш босқичлари, истеъдодининг очилишини таҳлил қилганда, унинг адабиётга кириб келиш давридаги биографик ва адабий муҳитдаги муҳим факторларни, шоирнинг шахсий характер хусусиятлари, бошқа ижодкорлар билан инсоний муносабатларини атрофлича ўрганмаймиз. Қолбуки, бу муаммоларни чуқурроқ таҳлил қилиш Хуршид ва унинг юқорида номлари тилга олинган шоирларнинг ижодий ўзига хосликларини очиб беришда муҳим аҳамият касб этади.

Ҳар қалай, янги авлод адабиётнинг маълум бир даврида майдонга тушган бир тўп ёшлардангина иборат эмас. Бадий ижодда янги авлод, аввало, ана шу бир тўп ёшлар елкама-елка олиб кирган янги руҳ, янги мушоҳада. Бу борада уларнинг бир-бирини ижодий нуқтаи назардан тўлдириши, ўзаро мусобақада бўлиши ҳам жуда муҳим.

Хуршид Даврон ижоди ҳам ана шу янги поэтик мушоҳада, изланувчан руҳдан бебаҳра эмас, кўп томондан тенгдошларининг дадил тажрибаларига боғланади.

Хуршид — табиатан ёруғ кечинмалар, нек-бин қарашлар шоири. Унинг кўзёшлари қанақа-қадир тиниқ, дардларда маъсум бир тортинчоқлик бор. У ҳатто қаҳрамонларининг фожий кечинмаларини ёритишга интилганда ҳам маъсумлигича қолади. Унинг қайғуси ҳам ҳаётий қонун бўйича қувончига узвий: «Нега бахт тўлдирса юрак ичини Биз ўлим ҳақида ўйлай бошлаймиз?.. Ўлим ҳақидамас бу ўйлар, Ҳаётга муҳаббат эрур балки ғам». Хуршиднинг болалик хотираларига, болалик рангларига тез-тез мурожаат қилишининг сабаби ҳам (кўпинча унинг бугунги кунни талқин этиши замирида ҳам болаликнинг ҳозиргача авайлаб келинаётган беғуборлиги ётади), баъзан публицистик саҳналарда серсўзликка йўл қўйишининг боиси ҳам шу масъумликда; масъум ҳолда катта гап айтишга уринишида. Масъумлик — таркибан содда, лекин теран, шеър учун истиқболли кечинма, ўз шаклини топганда катта маънавий қувват касб этади, руҳий мувозанатлари меъёрида бўлган пайтларда шеърхон юрагида кенгайиб кетадиган поэтик миқёсларни ўзига жо қилади. Мана, бир шеър: «Сен келасан... Сел келгандай Тошган дарё бўламан. Беда ортган аравадай Хушбўйдирман сен билан, Сен кетасан... Ортингдан мен Боқарман чўл йўлида Аравадан тушиб қолган Хушбўй беда гулидай...» Бунда кечинма ва шакл, манзара ва мажозий тимсоллар уйғунлашиб, бир туйғу, муҳаббат дардининг алмашинув, кўчув ҳолатлари яхлит оқимда акс этади. Шеър — метафора. Кечинма билан унинг шакли ягона руҳий силсилада уюшади.

Бундай шеърлар Хуршиднинг кейинги тўпламларида анчагина топилади.

Хуршиднинг бу хилдаги тажрибалари фақат унинг қалами чархланишигагина эмас, балки борлиққа муносабатининг кенгайишига, дунёбинлигининг теранлашишига олиб келаётир, поэтик мавзулар доирасининг тармоқланишига сабаб бўлаётир. Бу эса ўз навбатида поэтик кечинмаларнинг тиниқлашишига, миқёсининг кенгайишига олиб келаётир. Янги шеърлари Хуршиднинг илгариги тўпламларида ўзини таништирганига нисбатан мавзу ва туйғулар жиҳатидан қамровлироқ шоир эканини кўрсатди.

Болангизни белаб қўйинг туш пайти,
Толлар беланчакни учирсин кўкка.
Аммо сиз бошида аллалар айтинг,
Ватан туйғусини солинг юракка...

«Ватан», «Сугдиёна», «Ж. Годога икки назира», «Мигель Эрнандес сўзи», «Бобур», «Пайрави дор ёки Ашурали маҳрамнинг сўнги қўшиғи», «Ойбекнома», «Усмон Носир», «Алпомишнинг қайтиши», «Верешчагин» асарлари шоирнинг фаол ижтимоий кечинмаларни Ватанга, халққа, одамларга ошуфта юрак тилида тобора дадилроқ ифода этиб бораётганлигидан далолат беради.

Ван Гог умуман санъатни назарда тутиб: «Энг юксак бадият — одамларни севишдир», — деган эди. Одамларни севиш, Ватанга, табиатга, халққа муҳаббат — ҳаммаси умуман шоирнинг борлиққа поэтик муносабатини, шеърининг ижтимоий моҳиятини белгилайди. Хуршид дунёни узвий алоқадорликда, умумий меҳрда кўришга мойил. У бундай мураккаб ҳаётий фалсафани содда поэтик

талқин этадики, бу камолот йўлидан бораётган маҳоратдир:

Тингла, дунё суҳбатлашмоқда:
Гиёҳ билан сўзлашар қуёш,
Денгизларнинг тўлқини билан
Сўзлашмоқда қирғоқдаги тош.

Юлдуз тинглар юлдуз сўзини,
Бир-бирини қучар дарахтлар.
Гўё бутун дунёда бу он
Бир-бирини ҳамма дараклар...

Дунёни бу тарзда туйғун идрок этиш Хуршиднинг кейинги тўпламларидаги поэтик талқинлар моҳиятини ташкил этади. Оламдаги нарсалар ва одамнинг турфа ҳолатларини Хуршид яхлит мушоҳада йўсинида ифода қилишга интилмоқда. Унинг шеърларида одам алоҳида, ўз-ўзича мустақил эмас, ҳаётнинг ҳамма ўзгариш, қонуниятлари унинг кечинмаларига ўтади; у — меҳр ришталарини жамлайдиган инсон, отанинг фарзанди, фарзанднинг отаси: «Кунтуғмиш»ни ўқирди отам Ва овози титраб кетган дам Қўрқар эдим унга қарашга, Билар эдим, кўзлари ёшга Тўлар эди — туйиб аламини, Аяр эдим бироқ отамни. Бугун менинг кўзларимда ёш Ва бўғзимга тиқилганда тош Титрар китоб ушлаган қўлим, Сен ҳам мени аягин, ўғлим». Айни чоқда одам табиатда кўринади, табиат одамнинг руҳий саҳналарини нурлантиради: «Деразамнинг остида тонгда Сайраган қуш сенмасми, ота? Ё тўнимга кўклам, мазорда Ёпишган гул сенмасми, ота?.. Баъзан қўмсаб сени ич-ичдан, Юрак титраб сўнгги илинждан (заифроқ сатр: «илинж» асосан қофия учун-

гина киритилган), Отам, дея алқаб ўғлимни, Кўтараман ўзим кўнглимни». Олам ва одамнинг бир-бирига сингишган уйғун алоқадорлиги оддий даъво эмас, балки шоирнинг табиат билан руҳий қардошлигидан туғилади: «Болалигим девор ошиб киролмаган Урикзору хушбўй исли чорбоғларда, Болалигим адирларни кезим юрган, Жар ёқалаб чопқиллаган сўқмоқларда...» «Ёки: «Юмарканман мунгли кўзимни Суяр мени қорайган девор. Бор вужудим билан мен сени Сезаяпман, ёғаётган қор...» Ехуд: «Кўрдим, туйдим титроқни: Мени излаб изимдан Майсалар кўммиш уйга Борадиган сўқмоқни».

Табиат билан қардошлик, уни теран, инсоний туйғуларга ҳамоҳанг англаш поэтик манзараларни равшан тиклашга, кўнгил ҳолатларини аниқ ифодалашга замин бўлади. Хуршиднинг кейинги изланишлари буни тасдиқлайди.

Шоирнинг инсоний кўнгил ҳолатлари, руҳий манзаралар билан қизиқиши уни ўз-ўзидан маънавий ҳаётга, маънавий маданият тарихига жиддий эътибор беришга олиб келади. У маънавий маданият кечмишини, она тилимизнинг таржимаи ҳолини бугунги ҳар бир шоирнинг юрагида пойдор деб билади ва бу ҳақиқатни ҳам фикран, ҳам шаклан талқин этишга интилади:

Қояларга чиқиб қушдек боқаман,
Кўкшин япроқларда нурдек оқаман.
Қора кўк чодирин сўз билан тилиб,
Манграйган чақмоқни оламан юлиб.

Шу интилиш натижасида унинг шеърлари-
да поэтик гоёнинг жозиб суратлари, оҳанглари-
нинг изчил, уйғун йўллари очила боради:

Қоп-қора тун чиқиб келар ботордан,
Қип-қизил кун чиқиб келар туғордан.
Уларга басма-бас елиб бораман,
Бойчечаклар чанқаб чиқар қошимга,
Томиримни ёриб, қоним бераман...

Бундай мисолларни кўплаб келтириш
мумкин.

Гарчи, Хуршиднинг кейинги шеърларида
ҳали ҳам меҳнатталаб сатрлар анча-мунча
учраб турса-да, бу хилдаги мисолларни ўқи-
ган шеърхон шоирнинг изланишлари тўғри
йўлдан бораётганлигига, келгусида чуқур
самаралар беришига ишонади. Унинг поэтик
мушоҳадада аниқликка, фикрлашда тиниқ-
ликка интилаётганини янада равшан кўрсат-
ган «Учиб бораман қушлар билан», «Тўмарис-
нинг кўзлари» каби тўпламлари шеърхоннинг
бу ишончига катта асос борлигини кўрсатади.

Хуршид Даврон — меҳнатдан қочмайдиган,
шеър самарини ҳақиқий маънода заҳмат
билан топадиган шоир. Шунинг учун менинг
бу гапларим Хуршиднинг фақат бугунига —
ўсиб-тўлишиб бораётган ҳозирига тегишли,
шу маънода нисбий. Негаки, меҳнат, изланиш
шоирни ўзгартира боради, у ҳақдаги фикр-
ларни ҳам янгилайди. Мен ана шу янги-
ланишдан умидворман.